

«Тасдиқ мекунам»

Ректори Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон, доктори илмҳои
иқтисодӣ, профессор
Хушваккзода Н. Х.

«20» _____ соли 2021

ТАҚРИЗИ

**муассисаи пешбар ба диссертатсияи Файзуллоева Муқаррама
Маҳмудҷоновна дар мавзӯи «Технологияҳои муосири тадриси фанни химия
бо дарназардошти муносибати босалоҳият ба таълим» барои дарёфти
дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.02 –
Назария ва методикаи омӯзишу парвариш (химия)**

Ҷомеаи муосир ба шахрвандоне ниёз дорад, ки қобиланд мустақилона ва фаъолона амал намоянд, қарор қабул кунанд, чандирона ба шароитҳои тағйирпазири ҳаёт мутобиқ гарданд. Дар шароитҳои мазкур дар баробари донишу маҳоратҳои хонандагон нишондиҳандаи муҳими сифати таълим мавҷудияти таҷрибаи ҳалли масъалаҳои ҳаётӣ, функсияҳои иҷтимоӣ, маромҳои амалии фаъолият, яъне ташаккули салоҳиятҳо баромад мекунанд.

Муносибати босалоҳият натиҷаи талаботи навин ба сифати таҳсилот аст. Сохтори анъанавии «дониш – маҳорат – малака» барои муайян намудани мувофиқати хатмкунандаи муассисаи таҳсилоти умумӣ ба дархостҳои ҷомеаи муосир аллақай кифоят намекунад. Ин аст, ки сохтори анъанавӣ мавқеи худро ба салоҳиятҳо воғузур мекунад.

Мақсади муносибати босалоҳият ба таълим баргараф намудани тафовут миёни донишҳо ва фаъолияти амалии хонанда мебошад, то ӯ тавонад тавассути донишҳои андӯхтааш масъалаҳои амалияро пурмаҳсул ҳал намояд.

Масъалаи ташаккули салоҳиятҳо, татбиқи муносибати босалоҳият ба таълим, хусусан ҳангоми таълими фанни химия дар нашриёти илмии гуногун баррасӣ мегардад.

Ба масъалаҳои муносибати босалоҳият ва салоҳиятҳои таҳқиқотӣ олимони аз Тоҷикистон, Қазоқистон, Россия ва дигар мамлакатҳо машғул шудаанд.

Дар қорҳои олимони Тоҷикистон ба методҳо ва шаклҳои нави таълим дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, рушди зеҳн ва қобилиятҳои эҷодии хонандагон диққати зиёд додаанд, ки бешак ба ташаккули салоҳияти таҳқиқотии хонандагон мусоидат мекунанд.

Масъалаҳои дидактикаи муосир дар асарҳои олимони М.Лутфуллоев, Ф.Шарифзода, У.З.Зубайдов, Т.Гусейнова мавриди таҳқиқот ва баррасӣ қарор гирифтаанд. Миёни олимони мазкур китоби М.Лутфуллоев «Дидактикаи муосир», ки ба методҳо ва шаклҳои нави таълим дар

муассисаҳои таҳсилоти умумии кишвар диққати махсус дода мешавад, мавқеи хоса дорад. Олимони соҳаи педагогика ва психология дар Тоҷикистон М.С. Аҳмедов, Дадабоев М.А., Раҳмонов Д.З., Назирӣ Л.К., Шарипова Д.Я., Шарифзода Ф. дар қорҳои худ масъалаи ташаккули қобилиятҳои эҷодии хонандагонро дида баромадаанд.

Дар асарҳои олимони-педагогҳои маъруфи тоҷик аз қабилӣ Афзалов Х.С., Базарова С.Ш., Раҳимов Б., Буйдоқов Х., Зубайдов У.З., Қодиров Б., Қодиров К.Б., Лутфуллоев М., Нуров А., Паҳлавонов А., Раҷабов Т., Табаров С., Ҳамроқулов А., Шуқуров Т.А. ва дигарон базе ҷанбаҳои масъалаи омӯхташаванда баррасӣ гаштаанд.

С.Ш. Бозорова дар қори худ «Масъалаи ташаккули зеҳн: нақши донишҳо дар ташаккули зеҳн» (2011) қайд мекунад, ки сифати таҳсилот ба ояндаи инсоният ва зарфиёти тамоми ҷомеа тасир дорад. Дар шароити имрӯза ташаккули шахсияти зеҳнан рушд ёфта, аҳамияти қалон дорад.

У.З. Зубайдов дар монографияи худ «Тафриқа – асоси инкишофи раванди таълим» таълими тафриқаро дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи тадриси фанни химия баррасӣ менамояд. Гунаҳои (вариантҳои) имконпазири мувофиқати усулҳои гуногуни ташкили фаъолияти маърифатии хонандагон ҳангоми ташкили қори мустақилона дар шароити таълими тафриқавӣ нишон дода шудаанд. Роҳҳои имконпазири мураккабнамоии супоришҳои тафриқавӣ ошқор қарда шудаанд.

Масъалаҳои муносибати босалоҳият ба таълимро олимони аз Академияи таҳсилоти Қазоқистон омӯхтаанд. Олимони Ҷадрина М., Нураҳметов Н.Н., Муқанова С., Холиқова С., Сулаймонова Р.А дар асарҳои худ таърифи мафҳуми «босалоҳият» - ро пешниҳод намудаанд. Онҳо ба муносибати босалоҳият тақия намуда, мазмуни мафҳуми «салоҳият»-ро таҳлил менамоянд ва оиди салоҳиятҳои заминавии қалидӣ андешаҳои ҳурро иброз доштаанд.

Дар нисбати фанни химия салоҳияти фаннӣ донишӯ маҳорат ва малақаҳои зеринро дар бар мегирад:

1. Фаҳмиш дар бораи химия ҳамчун ҷузъи таркибии тасвири табиӣ-илмии олам, ҳамчун илми меҳварӣ оид ба табиат, ки бо дигар фанҳои табиӣ алоқамандии зич дорад;
2. Фаҳмиш дар бораи он, ки олами ихотақарда аз маводе таркиб ёфтааст, ки сохтори муайян дошта, қобили ба ҳамдигар табдилёбӣ доранд; миёни сохтор, хусусиятҳо ва истифодаи маводҳои мазкур алоқамандии муайян вучӯд дорад;
3. Тафакқури химиявӣ, маҳорати таҳлил намудани ҳодисаҳои олами ихотақарда, тавассути истилоҳоти химиявӣ, қобилият бо забони химиявӣ ҳарф задан ва андешаронӣ намудан;
4. Дарки нақши химия дар ҳаёти рӯзмарра ва нақши амалии химия дар ҳаёти ҷомеа ва инчунин дар ҳалли муаммоҳои глобалии башар: озукаворӣ, нерӯӣ (энергетикӣ), экологӣ ва амсоли ин.

5. Малакаҳои амалии муомила бо маводҳо, ашёҳо ва равандҳои химиявӣ дар ҳаёти ҳаррӯза ва ҳамчунин маҳорати идора кардани равандҳои химиявӣ.

Новобаста аз он, ки бисёре аз олимони масъалаҳои ташаккули салоҳияти таҳқиқотии хонандагонро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додаанд, баъзе ҷанбаҳои масъалаи мазкур ханӯз ҳам кам омӯхта шудаанд, аз ҷумла:

- махсусияти ба вучуд омадани фаъолияти таҳқиқотии хонандагон дар шароити таҷдиди мазмуни таҳсилот дақиқ нагардидааст;
- сохтори таркибии салоҳияти мазкур муайян карда нашудааст;
- системаи корҳои педагогҳо дар самти ташаккули салоҳияти таҳқиқотии хонандагони синни миёнаи мактабӣ қоркард нашудааст.

Бо дарназардошти мубрамият ва дараҷаи омӯзиши илмии масъалаи ташаккули салоҳияти таҳқиқотии хонандагон мо гуфта метавонем, ки айни замон чунин ихтилофоти назар мавҷуданд:

- миёни махсусиятҳои фаъолияти таҳқиқотии хонандагон ва ба кадри кофӣ қоркард нашудани ҷанбаҳои назариявии ташаккули салоҳияти таҳқиқотии хонандагони синни миёнаи мактабӣ, зимни дарсҳои химия дар шароити таҷдиди мазмуни таҳсилот;
- миёни талаботи хонандагон ба фаъолияти таҳқиқотӣ ва омода набудани педагогҳо ҷиҳати амалӣ намудани он;

Ихтилофоти муайянгардида имкон доданд проблемаи таҳқиқот тасвир гардад: бо қадом роҳҳо метавон салоҳияти таҳқиқотии хонандагони синни миёнаи мактабиро зимни дарсҳои химия дар шароити таълим аз рӯи барномаҳои нав ташаккул дод; қадом роҳҳои бештар гардонидани теъдоди хонандагони синни миёнаи муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ҷиҳати татбиқи машғулиятҳои амалӣ дар соҳаи химия бо дарназардошти муносибати босалоҳият ба таълим мавҷуданд.

Таҳлили стандарти давлатӣ, барномаи таълим, китоби дарсӣ, адабиёти илмӣ ва илмию методӣ аз ҷанми химия моро ба ҳулосае оварданд, ки ташаккули салоҳияти таҳқиқотӣ дар хонандагон зимни машғулиятҳои амалӣ ниҳоят муҳим аст. Аҳамияти дарсҳои амалиро дар тадриси ҷанми химия сарфи назар қардан нодуруст аст. Дар раванди иҷрои машғулиятҳои амалӣ хонанда ба таҳқиқот машғул мегардад, ки ин боиси ташаккулёбии салоҳиятҳои таҳқиқотии ӯ мегардад. Хонандае, ки метавонад таҳқиқот гузаронад, ва ба саволҳои пайдошуда мустақилона ҷавоб ёбад, фардо ҳатмқунандаи муваффақ ва рақобатпазир мегардад. Бо дарназардошти андешаҳои мазкур мебоҷад қисмати амалии дарсро таҳким бахшем, аммо муносибати мукаммали ташаккули салоҳияти химиявӣ ва таҳқиқотӣ дар хонанда мавҷуд нест. Ба андешаи мо салоҳияти химиявиро тавассути ташкил намудани таҳқиқот, яъне озмоишҳо, таҷрибаҳо дар раванди дарс ташаккул додан имконпазир аст.

Дар хонандае, ки дар дарс ба гузаронидани таҷрибаи химиявӣ машғул мегардад, салоҳияти таҳқиқотӣ ташаккул меёбад. Далелҳои ихтилофноки

мазкур моро ба ҷустуҷӯи методикаҳои таълим, ки ба ташаккули салоҳиятҳои химиявӣ ва таҳқиқоти хонандагон равона гардидаанд, водор сохтанд. Низом ё методикаи самарабахши таълим бояд бо дарназардошти ҳадафҳои таълим ва инчунин мундариҷаи фанни омӯхташаванда коркард гардад. Ба муаллим зарур аст, раванди ташаккули салоҳиятҳои химиявӣ ва таҳқиқоти назорат намояд.

Марҳилаи аввал (2017-2018) таҳлили адабиёти философи, педагогӣ аз рӯи масъалаи омӯхташаванда амалӣ гашт, барномаи гузаронидани кори таҷрибавӣ-озмоишӣ ва амсилаи ташаккули фаъолияти таҳқиқоти хонандагони синни калони мактабӣ (синфи 11) дар дарсҳои химия дар шароити таҷдиди мундариҷаи таҳсилот коркард гардид. Озмоиши гузоришӣ-муқарраркунанда гузаронида шуд.

Марҳилаи дуввум (2018-2019) давраҳои ташаккулдиҳанда ва ҷамъбаस्तкунандаи озмоиш гузаронида шуд. Маҳсулнокии амсилаи коркардшуда санҷида шуд. Натиҷаи бадастомадаи таҳқиқот ҷамъбаст гардида, шарҳ дода шуданд.

Марҳилаи сеюм (2019-2020) аз рӯи натиҷаи таҳқиқоти гузаронидашуда хулосаҳо омода гаштанд. Матни таҳқиқоти диссертатсионӣ мурағаб гардонидани шуд.

Ҳадафи асосӣ - ошкор сохтани воситаҳои фарогирии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ба маҷбулиятҳои амалӣ аз фанни химия бо дарназардошти муносибати босалоҳият ба таълим.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот:

- 1) таркиби сохторӣ-ҷузъии салоҳияти таҳқиқоти хонандагони синни миёнаи мактабӣ зимни дарсҳои химия дар шароити таҷдиди мундариҷаи таҳсилот ҳамчун маҷмӯи ташкилдиҳандаҳои фардӣ, маърифатӣ ва фаъолиятӣ муқаррар карда шуд.
- 2) роҳҳои ташаккули салоҳияти таҳқиқоти хонандагони синни миёнаи мактабӣ дар дарсҳои химия дар шароити таҷдиди мундариҷаи таҳсилот ошкор гардиданд:
 - давра ба давра татбиқ намудани омӯзиш (ташаккули салоҳиятҳои барои шахс муҳим) ва намоиш додани натиҷаҳои кори таҳқиқоти хонандагон; ташаккули муносибати рефлексивӣ (арзёбикунанда) ба кори худ ва натиҷаҳои он; намоиши натиҷаҳои амалияи таҳқиқоти хеш;
 - шаклҳои заминавии ташкили фаъолияти таҳқиқотӣ дар ҳар як давраи кор (иттиҳодияҳои эҷодии хонандагон, гурӯҳҳои проблемавӣ-эҷодӣ, конференсияҳои илмӣ-амалӣ);

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар имконияти истифодаи натиҷаҳои таҳқиқот дар ташкили фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ифода меёбад.

Дараҷаи татбиқ. Озмоиш дар литсей-интернати президентӣ барои баҷаҳои болаёқати Ҷумҳурии Тоҷикистон, муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №63, №44, №55, №79 гузаронида шуд. Дар озмоиш 143 нафар хонандаи синфи 11, 130 нафар хонандаи синфи 10, 126 нафар хонандаи

синфи 9, 101 нафар хонандаи синфи 8 иштирок намуданд. Дар ЛИП, МТУ-и № 55. 44, 63, 79, ш. Душанбе, хонандагони синфи 11 и дар гурӯҳҳои паралелӣ таҳсилкунанда (ҳамагӣ 143 нафар) ба озмоиш фаро гирифта шуданд.

Саҳми шахсии докталаб- дар омӯзиш, таҳлил ва баррасии адабиёти марбути мавзӯи таҳқиқотӣ, коркарду раҳёфт ба ташаккули салоҳияти таҳқиқотии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии дар дарсҳои химия, дар шароити таҷдиди мундариҷаи таҳсилот, коркард ва таҳлили маводи бадастомада ифода меёбад.

Бо баробари муваффақиятҳо дар рисола нуксонҳо низ ба назар мерасанд. Ба сифати эрод чанд нуктаро таъкид кардан ба манфиати кор хоҳад буд:

1. Ҳам дар автореферат ва ҳам дар рисола баъзе хатоҳои услубӣ ва техникӣ ба назар мерасанд.
2. Агар унвонҷӯ зимни гузаронидани таҳқиқот муассисаҳои таълимии миёнаи умумии ноҳияҳои гирду атрофро низ ба инобат мегирифт хубтар мешуд.
3. Натиҷаҳои таҳқиқот, шакли диаграмма пешниҳод мешуд, беҳтар буд.
4. Хулосаҳо аз банди 3-юм оғоз кунанд, хубтар мешуд.

Эродҳои зикршуда ҷузъӣ, тавсиявӣ ва ислохпазир буда, ба арзиши илмӣ-назариявӣ ва амалии кори илмии иҷрошуда, таъсири манфӣ намерасонанд.

Дар умум натиҷаҳои илмии таҳқиқоти мазкур мӯхтавои асосии соҳаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ ба мазмуни бандҳои шиносномаи ихтисоси 13.00.02 – назария ва методикаи омӯзишу парвариш (химия) мувофиқ буда, бо назардошти хусусиятҳои соҳавии илмҳои педагогика, методикаи таълим, химия ба таҳлили назариявӣ ва амалии робитаҳои системавӣ ва қонуниятҳои коркарду корбурди объектҳои мураккаби таҳқиқотӣ – системаҳои таҳсилотию химиявӣ ва маҳзанҳои маълумот, ки бо истифода аз усулҳои муосири коркарди методи дар шароити муосири омодаسازی мутахассисони босалоҳият дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ миёнаи Тоҷикистон ва болобарии самаранокии идоракунии муассисаҳои таълимӣ меорад, бахшида шудааст.

Натиҷаҳои илмии таҳқиқотӣ бо пайвандҳои байниҳамдигарии худ ва ягонагии дохилии диссертатсия шакл гирифта, дар доираи назарияи педагогика ва методикаи омӯзишу парвариш дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи кишвар, ки фарогири масъалаи муносибати босалоҳият дар таҳсилот мебошанд, дар рушди методикаи таълими фанҳои химия саҳми босазо гузошта метавонанд.

Ҳамин тариқ, мувофиқати диссертатсия ба талаботи бандҳои 10-12, 14 ва 16-и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвонҳои илмӣ (дотсент, профессор)»-и Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26-уми ноябри соли 2016, таҳти №505 ба тасвиб расидааст, метавон иброз намуд, ки кори илмии Файзуллоева Мукаррама Маҳмудҷонова дар мавзӯи «Технологияҳои муосири тадриси фанни химия бо дарназардошти

муносибати босалоҳият ба таълим» ҷавобгӯ буда, муаллифи он Файзуллоева Мукаррама Маҳмудҷоновна сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.02 – назария ва методикаи омӯзишу парвариш (химия) мебошад.

Хулоса аз ҷониби аъзои ШИМ факултети химияи ДМТ н.и.х., дотсент Холикова Л.Р. тартиб дода шуда, дар ҷаласаи кафедраи методикаи таълими химия аз 13 сентябри соли 2021, протоколи №3 тасдиқ шудааст.

Дар ҷаласа 11 нафар иштирок карданд. Натиҷаи овоздиҳӣ:

«тарафдор» – 11 нафар;

«зид ва бетараф» – нест.

Қарор яқдилона қабул карда шуд.

Аъзои ШИМ – и факултети
химия ДМТ, н.и.х., дотсент

Холикова Л.Р.

Мудири кафедраи методикаи
таълими химияи Донишгоҳи
миллии Тоҷикистон, номзади
илмҳои химия, дотсент

Қурбонова М.З.

Маълумот барои тамос:

Суроға: ҶТ, ш. Душанбе, кӯчаи хиёбони Рӯдакӣ 17

Тел: 992(985154233);

Почтаи электронӣ: mukadas_qi75@mail.ru

Имзои Қурбонова М.З. –ро тасдиқ мекунам:

Сардори РК ва корҳои махсуси ДМТ Тавқиев Э.Ш.

